

غیبت برخی تصاویر در «صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی» اثر نیوشا توکلیان

(یک نقد ساختارگرا)

دکتر محمد خدادادی مترجم زاده^۱

علی بدیع^۲

مقدمه

در جهان هنر معاصر، مرز میان مستندسازی خبری و خلق اثر هنری به شدت باریک شده است و نیوشا توکلیان با تکیه بر تجربه‌ی گذشته‌ی خود در این قلمرو، دقیقاً بر خط باریک میان واقعیت عینی و روایت هنری ایستاده است. بر همین اساس است که او توانسته جامعه ایران را در قاب‌های متنوع بازنمایی کند. کتاب عکس «صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی» تلاشی به منظور بازسازی و روایت لایه‌هایی از زندگی ایرانی است. این اثر از طریق روایت‌های بصری، تحولات اجتماعی طبقه متوسط را بررسی می‌کند. در این کتاب عکس، توکلیان سعی می‌کند با ظرافت، تعادل بین سنت‌های خانوادگی-اجتماعی و پیچیدگی‌های زندگی مدرن را به تصویر کشد. فتو بوک توکلیان به بررسی تغییرات اجتماعی بر پایه‌ی روایت‌های بصری تمرکز داشته و از این طریق در تلاش است تا تضادهای موجود و لایه‌های پنهان زندگی طبقه‌ی متوسط و تحصیلکرده را آشکار سازد. این کتاب فضایی برای تأمل بر روایتی است که در سکوت باقی مانده است. هر تصویر این آلبوم بیش از آنکه صرفاً یک ثبت بصری باشد، به عنوان قطعه‌ای از پازل فرهنگ ایران عمل می‌کند و با چیدمانی ساختاریافته، توازن میان فرم بصری و محتوای معنایی را در قاب عکس می‌نشانند. نیوشا توکلیان در این اثر با تلفیق هنر مستند و حساسیت هنری، فضایی برای بازخوانی بخشی از هویت ایرانی را فراهم کرده است.

معرفی کلی اثر و مؤلف

نیوشا توکلیان متولد دهه ۱۳۶۰ در تهران است. او که مبتلا به نارساخواری^۳ است، پس از ترک تحصیل، از سن ۱۶ سالگی فعالیت حرفه‌ای خود را به صورت یک عکاس خود آموخته در نشریه‌ی تازه تأسیس زن ایرانی، شروع کرد و اولین تجربه‌های مطبوعاتی و حرفه‌ای خود را کسب کرد. کشور، به یکی از عکاسان برجسته‌ی ایران اردبرینک^۴ خبرنگار هلندی الاصل نیویورک ساکن ایران شده است فضای کاری است. کارنامه هنری او که با رسانه‌های «فیگارو» و چند نشریه‌ی اروپایی-کشوره‌های جنگ‌زده جهان مانند عراق و نظیر سوریه و پاکستان است؛ اما آنچه هنر تجربیات دوران جنگ به عرصه‌های زندگی در زمان صلح است. توکلیان از دقت خبری برای آفرینش هنری استفاده می‌کند تا از کلیات اخبار فاصله بگیرد و به جزئیات بپردازد. به دلیل همین ویژگی هاست که او جوایز متعددی از جمله «پرنس کلاوس»، «استیل فوتوگرافی» و همچنین جایزه پنجم عکاسی «کارمینیاک فرانسه»^۵ را کسب کرده است.

۱. دانشیار گروه عکاسی دانشکده هنرهای تجسمی دانشگاه هنر، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته عکاسی دانشگاه هنر، دانشگاه هنر ایران، تهران، ایران

3. Dyslexia
4. THomas Erdbrink
5. Carmignac

کتاب فتوبوک «صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی» با جلد گالینگور^۶ همراه با محفظه‌ی متحرک پوششی مخصوص^۷ طراحی شده است که خود بعنوان بخشی از فرم بصری اثر محسوب می‌شود. کتاب در اندازه‌ی ۲۴ در ۲۸ سانتی‌متر، شامل ۱۶۰ صفحه و ۹۰ تصویر رنگی باکیفیت توسط شرکت «کهر»^۸ چاپ و منتشر شده است.

جلد گالینگور (هارد کاور)، همراه با محفظه‌ی متحرک پوششی کتاب «صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی»

تحلیل بیرونی و خاستگاه اثر و مؤلف آن

روایت آدم‌ها ی کتاب عکس، با ساختاری منسجم بر پایه‌ی تضادهای جامعه ایران بنا شده است. توکلیان در این اثر، از تقابل نسل‌ها برای روایت‌گری استفاده می‌کند تا تلاطمات و تغییرات اجتماعی زیر پوستی جامعه را به‌گونه‌ای ملموس بازنمایی کند. او به جای پرداختن به وقایع بزرگ، بر روی رویدادهای کوچک و جاری زندگی روزمره تأکید دارد؛ جایی که فضای اطراف سوژه‌ها هم‌زمان احساس تنهایی را در حضور دیگران القاء می‌کند. به عنوان نمونه، روایت بصری «سمیه» با توصیفی کوتاه از تدریس او در مدرسه‌ی دخترانه‌ای در جنوب تهران آغاز می‌شود تا در ادامه، فضایی برای کندوکاو در زندگی شخصی او فراهم کند. متن «سمیه» که از فقدان فردیت در شهری کوچک و مهاجرت و تلاش برای کسب استقلال در کلان‌شهر تهران سخن می‌گوید، در تقابل با تصویر زنده‌اش قرار می‌گیرد. توازن میان این متن‌های توصیفی و تصاویر پویا، مخاطب را به درون لایه‌های روانی سوژه‌ها سوق می‌دهد. در اینجا، تصویر تنها یک نشانه^۹ نیست، بلکه در پیوند با متن، معنای عمیقی از گریز به درون و تنهایی مدرن را به تماشا می‌گذارد.

خاستگاه اصلی این اثر در نقطه تلاقی میان تجربه‌ی زیسته‌ی هنرمند بعنوان یک عکاس برآمده از طبقه‌ی متوسط جامعه و واقعیت‌های سیاسی-اقتصادی و فرهنگی جاری ریشه دارد. آلبوم توکلیان با الهام از ساختار سنتی آلبوم‌های خانوادگی ایرانی، پلی میان خاطرات خصوصی و واقعیت‌های عمومی برقرار می‌کند. انتشار این کتاب در بازار اروپا نیز نشان‌دهنده‌ی تعامل اثر با مخاطبان جهانی و پذیرش هویت اجتماعی آن در فضای بین‌المللی است.

6. Hard Cover
7. Slip case
8. Kehr Verlag
9. Signifier

تحلیل درونی و جایگاه اثر

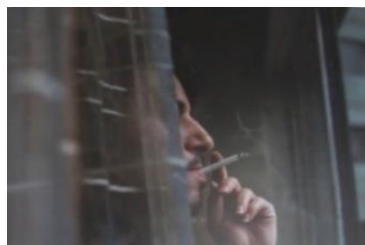
پیش فرض اثر، بر وجود تعارض بین طبقه متوسط، زنان، جوانان و آدم‌های تحصیل کرده‌ی جامعه، با سنت‌ها و قوانین حاکم بنا گذاشته شده است. بنابراین دوربین توکلیان به میان افرادی می‌رود که مصداقی از این تعارض‌ها را به نمایش می‌گذارند و توکلیان به خوبی توانسته است این موضوع را در تصاویر کتاب عکس «صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی» بازنمایی کند. از این لحاظ که کار توکلیان اقشاری از جامعه را مورد کندوکاو قرار داده است که نقشی تعیین‌کننده در مناسبت اقتصادی و سیاسی و اجتماعی جامعه دارند می‌تواند قابل توجه باشد. نشان دادن وضعیت اقتصادی و اجتماعی و درگیری‌های این اقشار برای گذران زندگی، تصویر بهتری از اوضاع و شرایط جامعه بدست می‌دهد، بطوریکه آنچه در ظاهر جلوه می‌کند، قوانین حاکمی است که به راه خود می‌رود و در مقابل آدم‌هایی در زیر این لایه‌ی ظاهری در جهت خلاف به راه خود می‌روند و این می‌تواند برای انسجام یک جامعه دردناک و ناخوشایند باشد. توکلیان با رویکردی لطیف، تغییرات اجتماعی را نه به عنوان یک واقعه‌ی گذرا، بلکه به عنوان واقعیتی درونی و تأثیرگذار بر جامعه‌ی ایرانی ثبت کرده است.

نقد و ارزیابی اثر

الف) نقد درون‌ساختاری

طراحی کتاب از نظر فضاسازی بسیار متوازن است. استفاده از صفحات سفید، فضایی برای تأمل و تفکر بیننده فراهم می‌آورد بطوریکه به صورت قطعاتی از روایت‌های ناگفته عمل می‌کنند. این چیدمان، نوعی روایت سینمایی بوجود می‌آورد که مخاطب را ترغیب می‌کند تا به جای عبور سریع، در جزئیات تصاویر مربوط به ۹ روایت ارائه شده توقف کند. نظم گرافیکی ساده در کنار متن‌های کوتاه، باعث شده‌اند اثر بسیار متناسب و منسجم جلوه کند. توکلیان با بهره‌گیری از نور طبیعی، صمیمیتی خاص به سوژه‌ها بخشیده است که مرزهای بین واقعیت عینی و آفرینش هنری را کمرنگ می‌کند. اما نکته‌ی برجسته در تحلیل درون‌ساختاری، قدرت انتقال زمان^{۱۰} در چیدمان تصاویر است؛ به شکلی که مخاطب در گذر از صفحات، همزمان باگذار تاریخی، با تغییرات ظاهری و درونی جامعه مواجه می‌شود. طراحی کلی کتاب با دوچندان کردن ارزش هنری هر تصویر، به فضایی برای بازخوانی هویت ایرانی بدل شده است.

ب) نقد برون‌ساختاری:

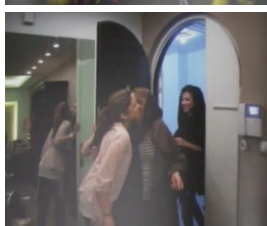
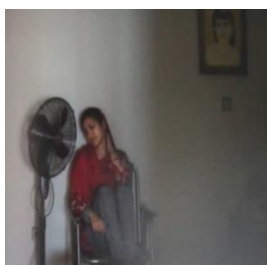

تصاویر کتاب عکس توکلیان با نگاهی عمیق، به خوبی تضادهای اجتماعی را منعکس می‌کنند. خستگی در نگاه‌های جوانان، بازتابی از فشارهای اقتصادی و روانی جامعه است. تصاویرگریز به سوی تابوها^{۱۱} و محرمات توسط جوانان، بخشی بسیار صادقانه از این فتوبوک را تشکیل می‌دهد. توکلیان با نگاهی احساسی به «بیهودگی و خستگی» در چهره‌های جوان می‌پردازد. لبخندهای ساختگی جای خود را به نگاه‌هایی خیره به دور دست‌ها یا فضاهای خالی داده است.

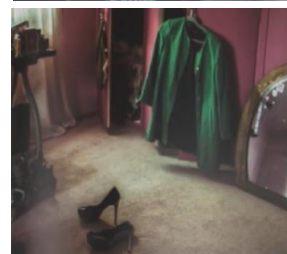

در این میان، مصرف دخانیات (مانند تصویر لب‌های آرایش‌دار با دود سیگار) یا استفاده از آرایش جسورانه در جوامع بسته، نه صرفاً یک فعل تفریح‌گونه، بلکه نوعی «مقاومت بدنی» است. وقتی فضای عمومی برای بیان آزاد وجود کوچک می‌شود، جوانان به سمت «تابوهای شخصی» پناه می‌برند تا از رخوت روزمره فرار کنند. این رفتارها، تلاش‌های ناخودآگاهی برای شکستن سد سکوتی است که بر زندگی‌شان سنگینی می‌کند؛ نوعی فریاد خاموش در برابر تکراری‌شدگی نظام‌مند زندگی.

10. Diachronic
11. Taboo

توکلیان تناقض میان پوشش بیرونی و نیازهای روحی سوژه‌ها را نشان می‌دهد. در این عکس‌ها، شکل لباس‌ها به نوعی صورت تابو به خود می‌گیرند که در اعتراض به شرایط موجود به تن آدم‌ها نشسته‌اند. زنان با انتخاب نوع پوشش خود با خواست نظام حاکم و سنت‌های مرتبط با آن در تعامل بوده و با آن کلنجار می‌روند. عکس‌های فتوبوک توکلیان با موفقیت تضاد میان ظاهر جامعه و محافل خصوصی را نشان می‌دهد. او نشان می‌دهد که مردم برای‌گریز از فشارهای موجود به دنبال پناهگاهی برای یافتن آرامش روانی می‌گردند. تصاویر مربوط به دورهمی‌های جمعی (مانند تصویر دعوت شام یا مراسم عروسی)، لباس‌های شیک و مدرن و همچنین لباس‌های رسمی دیده می‌شود که با چهره‌های

آمیخته به تردید، خستگی و حتی نوعی «بی‌روحی» در تضاد است. این‌ها کسانی هستند که در «فضای عمومی مجاز»، حضور دارند اما با نگاهشان، به فضای دیگری‌گریز می‌زنند. توکلیان با عکاسی از لایه‌های مختلف، تفاوت‌های فرهنگی را آشکار می‌سازد. تصاویر با توجه به انتخاب مکان‌ها، تعاملات اجتماعی را بازسازی می‌کنند. هر بخش از آلبوم، نشان‌دهنده‌ی روش‌های گوناگون سازگاری با واقعیت است. اثر به خوبی تضاد میان انتظار جمعی و رغبت‌های فردی را بازتاب می‌دهد. هنر توکلیان در یافتن این جزئیات بسیار کوچک نهفته است. این اثر با موفقیت، تضاد میان آنچه ظاهر جامعه است و آنچه در زیر پوست آن جاری است را به خوبی بازنمایی می‌کند.

نقاط قوت و سودمندی‌های فتوبوک صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی

این اثر در بازنمایی «تقابل انسان‌ها» بسیار موفق عمل کرده است. عکاس توانسته است از میان شکاف‌های بین تصاویر غایب و صفحات خالی یک آلبوم عبور کرده و زندگی در لایه‌های درونی و زیر پوستی جامعه را نشان دهد. قدرت روایت از میان خلأهای تصویری یکی از مزایای اصلی این کتاب است. کتاب با حفظ احترام به حریم خصوصی، روایتی جسورانه ارائه می‌دهد. تصاویر، تغییرات ظاهری و درونی جامعه را به‌خوبی تبیین می‌کنند. مطالعه‌ی این اثر می‌تواند برای پژوهشگران حوزه‌های عکاسی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی بسیار جذاب باشد. آلبوم عکس در روایت تعارضات فردی لایه‌ای از جوانان بسیار موفق عمل کرده است

نقاط ضعف و کاستی‌های فتوبوک صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی

نگاهی دقیق‌تر به کتاب عکس «صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی»، این سوال در ذهن بیننده بوجود می‌آورد که آیا چهره‌های به تصویر کشیده شده توسط نیوشا توکلیان نماینده‌ی کل جامعه ایران هستند؟ معلوم نیست که شاخص‌های انتخاب جامعه و

نمونه‌ی عکاسی چگونه بوده است. کتاب عکس نیوشا توکلیان به شکلی هدفمند بر لایه‌ای خاص از جامعه و شهری بزرگ مانند

تهران متمرکز است. توکلیان بیش از آنکه نمادهای کل جامعه را بازنمایی کند، به لایه‌ای محدود از جوانان شهری توجه کرده است. این انتخاب ممکن است به دلیل دسترسی عکاس به طبقات خاصی از جامعه باشد و شاید به همین دلیل است که سوژه‌ها بیشتر در محیط‌های مسکونی مدرن و مجتمع‌های مرفه دیده می‌شوند. ویژگی‌هایی مانند سبک لباس، خودروهای موجود در تصویر و ویژگی‌های فرهنگی نشان‌دهنده‌ی تعلق به طبقه متوسط و تحصیل کرده است.

این رویکرد، فرصتی برای بررسی دقیق‌تر لایه‌های متفاوت از نظر درآمدی، تحصیلاتی و عقیدتی و حتی بین شهری، و روستایی فراهم

نمی‌آورد. با وجود حضور چهره‌های متنوع، فقر ساختاری و زندگی در مناطق دور افتاده کمتر دیده می‌شود. در نتیجه، آلبوم عکس او بیشتر بازتابی از تعارضات فردی و روانی جوانان شهری طبقه متوسط است تا تصویری جامع از تمام طبقات اجتماعی کشور ایران.

نتیجه‌گیری

فتوبوک «صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی» فضایی برای تفکر در خلأهای روایات تاریخی باز می‌کند. نیوشا توکلیان با ترکیب مهارت‌های مستند و حساسیت هنری، کتابی ارزشمند خلق کرده است. این اثر تاییدی بر توانایی دوربین در بازنمایی جزئیات زندگی لایه‌های مختلف جامعه دارد که ممکن است مغفول یا نادیده گرفته شده باشند. برخی از صفحات آلبوم ممکن است خالی بمانند، اما تپش زندگی در همان فضاها خالی دارای معنای خاص خود است که جاری است و تداوم می‌یابد.

منابع فارسی

بغدادچی، کاوه. (۱۳۹۳). *نیوشا توکلیان برنده‌ی پنجمین جایزه‌ی کارمینیاک فرانسه*. سایت عکاسی

<https://www.akkasee.com/sCx0u1>

بولتن نیوز. (۱۳۹۲). *عکاسان ایرانی باید واقعیت ایران امروز را به تصویر بکشند نه نگاه ناامیدانه از طریق نگاه دیگران*. بولتن نیوز. کد خبر ۱۷۲۰۴۹

<https://Bultan.news.com>

هفت صبح (۱۴۰۴) گفتگو با نیوشا توکلیان که در شمار حرفه‌ای‌ترین عکاسان جهان است. کد خبر: ۲۶۷۵۴۸

<https://7sobh.com>

هنر آنلاین. (۱۳۹۴). *تصاویری از ایران روی جلد تایم/ واکنش‌ها به انتشار عکس نیوشا توکلیان روی جلد هفته نامه آمریکایی*. باز نشر توسط سایت چیلیک

<https://chiilick.com/?p=224553>

چیلیک (۱۳۸۹). *نیوشا توکلیان: خلاقیت باعث تبدیل یک عکس به شاهکار می‌شود*.

<https://chiilick.com/?p=109131>

شیوا بابا بیگی (۱۳۹۶). *نگاهی به مجموعه‌ی «صفحات خالی یک آلبوم عکس ایرانی»*. سایت عکاسی

<https://www.akkasee.com/sDUDt1>

منبع لاتین

<https://www.kehrerverlag.com/de/newsha-tavakolian-blank-pages-of-an-iranian-photo-album-978-3-86828-563-5>